

УДК. 364.65-058.65:355.1(477)

DOI 10.31499/2618-0715.2(17).2026.361088

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ВЕТЕРАНІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХНІХ СІМЕЙ У КОНТЕКСТІ РЕІНТЕГРАЦІЇ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ

Довбиш Сергій, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Інститут проблем виховання НАПН України.

ORCID: 0009-0005-2059-2159

E-mail: sergdovb1@gmail.com

У статті досліджено теоретико-методологічні підходи до соціальної підтримки ветеранів та членів їхніх сімей у контексті процесу реінтеграції. Розкрито сутність реінтеграції ветеранів як багатовимірного процесу соціального відновлення особистості після участі у бойових діях. Охарактеризовано основні теоретичні концепції, що лежать в основі сучасних моделей підтримки учасників бойових дій: екологічна модель, транзитивна модель та модель резилієнтності. Визначено ключові чинники, що ускладнюють реінтеграцію ветеранів: тривалість збройного конфлікту, масштаб демобілізації, недостатня спроможність інституцій, стигматизація психологічних проблем. Проаналізовано роль сімейної підтримки як ресурсного середовища для ветеранів та встановлено взаємозалежність між психосоціальним станом ветерана та функціонуванням сім'ї. Узагальнено бар'єри реінтеграції на макро-, мезо- та мікрорівнях, що дозволило систематизувати напрями соціальної підтримки з урахуванням рівнів соціального середовища та специфіки їх впливу на процес відновлення соціального функціонування ветеранів. Акцентовано увагу на значенні сімейно-орієнтованого підходу, що передбачає роботу не лише з ветераном, а й із членами його сім'ї як активними учасниками процесу реінтеграції. Обґрунтовано необхідність упровадження міждисциплінарного підходу у практику соціальної роботи з ветеранами в Україні. Доведено, що ефективна соціальна підтримка ветеранів та членів їхніх сімей має здійснюватися як цілісна система міждисциплінарних втручань, спрямованих на подолання бар'єрів реінтеграції, відновлення соціальної включеності та посилення ресурсності сімейного середовища в умовах тривалого збройного конфлікту в Україні.

Ключові слова: реінтеграція ветеранів, соціальна підтримка, члени сімей ветеранів, соціальна робота, психосоціальна реабілітація, збройний конфлікт, сучасні моделі підтримки ветеранів - учасників бойових дій.

SOCIAL SUPPORT FOR VETERANS AND THEIR FAMILIES IN THE CONTEXT OF REINTEGRATION: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES

Dovbysh Serhiy, a graduate of the third (educational and scientific) level of higher education, Institute of Educational Problems of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine.

ORCID: 0009-0005-2059-2159

E-mail: sergdovb1@gmail.com

The article examines theoretical and methodological approaches to social support for veterans and their families in the context of the reintegration process. The essence of veterans' reintegration is revealed as a multidimensional process of social recovery of the individual after participation in combat operations.

The main theoretical concepts underlying contemporary models of support for combat veterans are characterized, including the ecological model, the transitional model, and the resilience model. Key factors complicating veterans' reintegration are identified, such as the prolonged duration of the

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

armed conflict, the scale of demobilization, insufficient institutional capacity, and the stigmatization of psychological problems.

The role of family support as a resource environment for veterans is analyzed, and the interdependence between the psychosocial state of the veteran and family functioning is established. Barriers to reintegration at the macro-, meso-, and micro-levels are generalized, which made it possible to systematize the directions of social support, taking into account the levels of the social environment and the specifics of their impact on the process of restoring veterans' social functioning. Special attention is paid to the importance of a family-oriented approach, which involves working not only with the veteran but also with family members as active participants in the reintegration process. The necessity of implementing an interdisciplinary approach in the practice of social work with veterans in Ukraine is substantiated.

It is proved that effective social support for veterans and their families should be implemented as an integrated system of interdisciplinary interventions aimed at overcoming reintegration barriers, restoring social inclusion, and strengthening the resource capacity of the family environment in the context of a prolonged armed conflict in Ukraine.

Key words: *veterans' reintegration, social support, veterans' family members, social work, psychosocial rehabilitation, armed conflict, modern models of support for combat veterans.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Соціальна підтримка ветеранів та членів їхніх сімей – першочергове завдання для вітчизняних фахівців соціальної сфери за останні кілька років. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України у лютому 2022 року призвело до суттєвого розширення участі громадян у воєнних діях, що набуло безпрецедентного для сучасної історії України характеру. Значна частина населення безпосередньо або опосередковано була залучена до військової служби, що істотно актуалізувало потребу в розбудові системних механізмів соціальної підтримки та реінтеграції ветеранів і членів їхніх сімей. Наслідком цього стало суттєве зростання потреби в ефективних механізмах реінтеграції ветеранів та надання соціальної підтримки їх родинам. Проте чинна система соціальних послуг виявилась невідповідною до такого масштабу викликів: недостатня кількість кваліфікованих фахівців із роботи з ветеранами, бракує науково обґрунтованих програм підтримки, залишається недостатньо дослідженим вплив тривалої участі у збройному конфлікті на психосоціальний стан як самого ветерана, так і членів його сім'ї. Визначається необхідність надання комплексної соціальної підтримки ветеранів та членів їхніх сімей у воєнний і повоєнний періоди як умови успішної реінтеграції та зниження ризиків соціальної дезадаптації [4].

Концепт реінтеграції набув особливого поширення під впливом міжнародного досвіду – зокрема, програм Міжнародної організації з міграції, реалізованих в Україні ще у 2019 році, – а також унаслідок інституційних трансформацій у системі державного управління. З позицій державної політики ветерани дедалі частіше розглядаються не як вразлива категорія, що потребує захисту, а як стратегічний людський ресурс, залучення якого є необхідною умовою повоєнного відновлення та розвитку країни. Переорієнтація вимагає від держави, органів місцевого самоврядування, громадянського суспільства та бізнесу не надання допомоги у традиційному розумінні, а цілеспрямованого створення інституційних умов, за яких ветерани могли б реалізувати свій потенціал без бюрократичних та соціальних бар'єрів.

При цьому проблема реінтеграції ветеранів набуває особливої актуальності з огляду на специфіку сучасного збройного конфлікту, так як на відміну від короткострокових операцій, участь у тривалих бойових діях формує у військовослужбовців стійкі адаптаційні стратегії, які, повернувшись до мирного середовища, можуть ставати дисфункційними. Проте, поняття «адаптація» не ототожнюється з реінтеграцією ветеранів, а розглядається як одна з її складових фаз і психологічних передумов. Адаптація відображає передусім індивідуальні механізми пристосування особистості до змінених умов життєдіяльності після повернення з війни, тоді як реінтеграція трактується як ширший соціально-психологічний та інституційний процес відновлення соціальних ролей, статусів, зв'язків і включеності ветерана у систему

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

суспільних відносин. Таким чином, адаптаційні процеси розглядаються як необхідний, але недостатній компонент повноцінної реінтеграції.

Травматичний досвід, зміна системи цінностей, втрата бойових побратимів та фізичні поранення суттєво ускладнюють процес соціального відновлення, що потребує системної підтримки з боку держави й громади. Саме тому розробка теоретико-методологічних засад соціальної підтримки ветеранів та членів їхніх сімей у контексті реінтеграції є нагальним завданням як науки, так і практики соціальної роботи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика реінтеграції ветеранів активно досліджується у зарубіжній науці в міждисциплінарному вимірі, з поєднанням психологічних і соціальних підходів. Зокрема, процес реінтеграції у перші роки після завершення бойового досвіду може супроводжуватися підвищеними ризиками соціальної дезадаптації та девіантної поведінки, що зумовлює потребу в цілеспрямованих програмах соціальної підтримки та супроводу ветеранів [8]. Участь у бойових діях пов'язана з підвищеним ризиком довготривалих психічних розладів, які ускладнюють процес повернення до цивільного життя та супроводжуються суттєвими бар'єрами доступу ветеранів до психологічної і психіатричної допомоги [6]. Дослідження психічного здоров'я ветеранів також засвідчують поширеність довготривалих психологічних наслідків участі у бойових діях, що істотно ускладнюють відновлення соціальних ролей та інтеграцію в мирне життя [11], а феномен так званих «невидимих поранень» підкреслює багатовимірний характер травматичних наслідків війни, які часто залишаються поза межами формальних систем психологічної та соціальної допомоги [13]. Саме тому, важливим стає осмислення моральної травми (moral injury) як окремого виміру психосоціальних наслідків війни, що пов'язаний із порушенням базових ціннісних орієнтацій особистості та ускладнює процес повернення ветеранів до повноцінної соціальної взаємодії [9]. Водночас здатність ветеранів до відновлення розглядається не як індивідуальна риса, а як динамічний процес взаємодії особистісних ресурсів ветерана із соціальним середовищем, що відкриває методологічні підстави для розробки міждисциплінарних моделей соціальної підтримки та супроводу у процесі реінтеграції [10].

Сучасні вітчизняні дослідження зосереджені на комплексному осмисленні проблем реабілітації та реінтеграції учасників бойових дій у контексті трансформації соціальної роботи в умовах війни та повоєнного відновлення. Зокрема, у працях українських дослідників розкриваються технологічні аспекти організації процесу реінтеграції ветеранів у сучасному соціумі, окреслюються інституційні зміни у сфері соціальної роботи з ветеранами, а також аналізуються практики реабілітації як складова довготривалого соціально-психологічного супроводу [1; 2; 3]. Важливе місце посідають дослідження, присвячені ролі громад та волонтерських ініціатив як ресурсу територіальних громад у системі соціальної підтримки ветеранів, а також міжсекторальній взаємодії у наданні допомоги ветеранам та членам їхніх сімей у воєнний і повоєнний періоди [4]. Окремий напрям сучасних наукових пошуків стосується психологічних та мотиваційних чинників військовослужбовців, що має опосередковане значення для розуміння процесів реінтеграції після завершення бойового досвіду. Зокрема, емпіричні дослідження українських авторів засвідчують зв'язок між особистісними характеристиками, бойовим досвідом та мотиваційними установками військовослужбовців, що формує різні траєкторії повернення до цивільного життя та потребує диференційованих підходів до соціально-психологічної підтримки у процесі реінтеграції [7].

Разом з тим, незважаючи на значну кількість наукових розвідок, у вітчизняній науці бракує системного аналізу теоретико-методологічних підходів до соціальної підтримки ветеранів та членів їхніх сімей, адаптованих до специфіки тривалого збройного конфлікту. Залишаються недостатньо дослідженими сімейний вимір реінтеграції, методологія оцінювання ефективності програм підтримки та потенціал міждисциплінарного підходу.

Мета статті полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні підходів до соціальної підтримки ветеранів та членів їхніх сімей у контексті реінтеграції в умовах

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

тривалого збройного конфлікту в Україні.

Виклад основного матеріалу. Концептуалізація поняття «реінтеграція ветеранів» є необхідною передумовою для розробки ефективних моделей соціальної підтримки. У широкому розумінні реінтеграція – це процес відновлення соціальних зв'язків, ролей і функцій особи після тривалого перебування у специфічному середовищі збройних сил. Проте такого визначення недостатньо, адже воно не відображає складність та багатовимірність цього процесу. Беручи до уваги особливості сучасного збройного конфлікту в Україні, доцільно розглядати реінтеграцію ветеранів як динамічний, нелінійний процес відновлення особистісного, сімейного та соціального функціонування, що здійснюється у взаємодії між ветераном, його найближчим оточенням та суспільними інституціями.

Сучасні зарубіжні дослідження психічного здоров'я та соціального функціонування ветеранів засвідчують, що довготривалі наслідки бойового досвіду зумовлюються не лише індивідуальними характеристиками особистості, а й сукупністю контекстуальних чинників, пов'язаних з умовами служби, характером соціальної підтримки, доступністю інституційних ресурсів та соціокультурним середовищем повернення до цивільного життя [6; 11]. Дослідники також наголошують на ролі стигматизації, організаційної культури військових підрозділів та інституційних бар'єрів доступу до допомоги, що істотно впливають на успішність реінтеграції ветеранів [6; 13]. Узагальнення наведених емпіричних результатів дозволяє процес реінтеграції ветеранів концептуально представити як багаторівнево детермінований, що знаходить теоретичне підґрунтя в екологічній моделі розвитку Ю. Бронфенбреннера [5]. У межах цієї моделі можливо розглядати ветерана не як ізольованого індивіда, а як суб'єкта, соціальне функціонування якого визначається взаємодією між кількома рівнями соціального середовища: мікросистемою (сім'я, найближче оточення), мезосистемою (місцева громада, служби соціальної підтримки), екзосистемою (державна політика, ринок праці) та макросистемою (культурні цінності, суспільні уявлення щодо ветеранів). Такий підхід дозволяє системно аналізувати ресурси та бар'єри реінтеграції ветеранів на кожному з рівнів соціального середовища. Саме тому, з огляду на логіку екологічної моделі багаторівневої детермінації соціального функціонування особистості, доцільним є конкретизація бар'єрів реінтеграції ветеранів з урахуванням рівнів їх виникнення та впливу. У цьому контексті типологія бар'єрів реінтеграції ветеранів в Україні має охоплювати макрорівень (системно-інституційні бар'єри), мезорівень (громадсько-організаційні бар'єри) та мікрорівень (індивідуально-психологічні бар'єри). Запропонована типологія бар'єрів дозволяє конкретизувати напрями соціальної підтримки ветеранів та членів їхніх сімей на кожному рівні реінтеграції. Так, на макрорівні соціальна підтримка передбачає розвиток інституційної спроможності системи соціальних послуг і міжвідомчої координації. На макрорівні бар'єри реінтеграції мають системно-інституційний характер і зумовлюються особливостями державної політики та організації системи соціальних послуг для ветеранів. До таких бар'єрів належать фрагментованість інституційної ветеранської підтримки, відсутність єдиної координації отримання соціальних, медичних і психологічних послуг, неузгодженість між секторальними політиками у сфері соціального захисту, охорони здоров'я, зайнятості та освіти, а також обмеженість фінансових і кадрових ресурсів для реалізації довготривалих програм психосоціальної підтримки. На мікрорівні соціальна підтримка передбачає індивідуальний та сімейний соціально-психологічний супровід ветеранів, спрямований на подолання наслідків бойового досвіду, відновлення здатності до ефективної соціальної взаємодії та посилення ресурсності сімейного середовища. Таким чином, соціальна підтримка виступає ключовим інструментом практичної реалізації реінтеграційного підходу та забезпечення стійкості результатів реінтеграції.

У сучасних західних дослідженнях реінтеграції ветеранів транзитивну модель переходу статусу (сепарація – перехід – інкорпорація) [12], запозичену з класичної антропологічної концепції ритуалів переходу, використовують як теоретико-методологічну рамку для інтерпретації поетапності повернення військовослужбовців до цивільного життя. Це акцентує

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

увагу на перехідному характері статусу ветерана. Відповідно до цієї транзитної моделі [12], реінтеграція передбачає три послідовні фази: сепарацію від військового середовища, перехідний період невизначеності та інкорпорацію в цивільне суспільство. Емпіричні дослідження свідчать, що труднощі реінтеграції можуть зберігатися тривалий час після завершення бойового досвіду, що підтверджує пролонгований характер перехідного періоду [8]. Зрозуміло, що операціоналізація транзитивної моделі переходу статусу у контексті реінтеграції ветеранів дозволяє конкретизувати психологічні та соціальні труднощі кожна фаза, а також охарактеризувати відповідні форми підтримки. Такий підхід дозволяє не лише описати динаміку переходу від військового до цивільного статусу, а й обґрунтувати доцільність диференційованих інструментів соціальної підтримки на різних етапах реінтеграції (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Доцільність диференційованих інструментів соціальної підтримки на різних етапах реінтеграції.

Фаза	Назва	Основні характеристики	Психологічні труднощі	Соціальні труднощі	Форми підтримки
I	Сепарація від військового середовища	Демобілізація, завершення виконання бойових завдань, фізичне повернення до цивільного простору	Емоційне оніміння, відчуття втрати сенсу, реакції гострого стресу	Розрив із бойовим колективом, втрата військових ролей і статусу	Психологічний дебрифінг, групи підтримки ветеранів, інформування про доступні послуги
II	Перехідний період невизначеності	Початкові адаптаційні процеси в межах реінтеграції до цивільного середовища, пошук нової ідентичності, переосмислення цінностей	Дезорієнтація, відчуття відчуженості, симптоми ПТСР, депресивні стани	Труднощі у комунікації з родиною, безробіття, соціальна ізоляція	Індивідуальне психологічне консультування, програми зайнятості, сімейна терапія
III	Інкорпорація в цивільне суспільство	Відновлення соціальних зв'язків, прийняття нової ідентичності, інтеграція досвіду служби	Труднощі прийняття змін у собі та оточенні, ризик хронізації ПТСР	Недостатність соціальної підтримки, стигматизація, обмежений доступ до послуг	Довгострокова психосоціальна підтримка, програми ресоціалізації, залучення до ветеранських організацій

Джерело: розроблено автором на основі [11; 8]

Особливо критичним є перехідний етап, під час якого ветеран переживає втрату звичних ролей, ієрархій і ритуалів військового середовища, що може призводити до відчуття безцільності та соціальної дезорієнтації, і особливо – бар'єрів. Розгляд реінтеграції ветеранів у логіці послідовних фаз дає змогу описати загальну динаміку переходу від військового до цивільного статусу, проте не розкриває повною мірою причин стійких ускладнень, що виникають у процесі цього переходу. Наявність типових труднощів на кожному з етапів реінтеграції вказує на дію системи бар'єрів, які формуються не лише на рівні індивідуального досвіду ветерана, а й у ширшому соціальному та інституційному контексті. У зв'язку з цим доцільним є подальший аналіз бар'єрів реінтеграції як чинників, що структурно обмежують можливості відновлення соціальної включеності ветеранів. У контексті реінтеграції ветеранів поняття бар'єрів набуває принципово ширшого змісту, ніж це традиційно прийнято у дискурсі доступності середовища для осіб з інвалідністю. Бар'єр у даному розумінні – це будь-який чинник, що унеможливує або суттєво обмежує повноцінне включення ветерана у мирне

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

суспільне життя, незалежно від того, чи має він об'єктивну інституційну природу, чи є продуктом суб'єктивних уявлень та установок [6].

Узагальнюючи підходи, представлені в науковій літературі, можна виокремити кілька типологічних груп бар'єрів реінтеграції ветеранів, що обмежують доступ до соціальних послуг і ресурсів підтримки [6; 11; 13]. Інформаційні бар'єри пов'язані з дефіцитом або викривленням відомостей про доступні послуги, права та можливості, що позбавляє ветерана змоги приймати обґрунтовані рішення [6]. Правові бар'єри виникають унаслідок застарілості або фрагментарності нормативної бази, яка не відповідає сучасним уявленням про права та потреби учасників бойових дій [13]. Економічні бар'єри охоплюють структурні перешкоди на ринку праці, відсутність стартового капіталу та необхідних компетентностей для підприємницької діяльності [8]. Психологічні бар'єри – найменш піддатливі зовнішньому втручанням – формуються на рівні індивідуальної свідомості під впливом стигматизуючих установок, упереджень та внутрішніх обмежень, причому їх носіями є як соціальне середовище щодо ветеранів, так і самі ветерани щодо себе та доступної їм допомоги [9; 11].

Наявність численних бар'єрів реінтеграції зумовлює необхідність звернення до таких теоретичних моделей, які дозволяють пояснити можливості подолання цих обмежень у процесі відновлення соціальної включеності ветеранів. У цьому контексті модель резиліентності, що набула широкого визнання у сучасних дослідженнях, розглядає здатність до відновлення не як природжену рису особистості, а як динамічний процес, що формується у взаємодії між індивідуальними ресурсами та соціальним контекстом [10]. Для організації соціальної підтримки ветеранів це означає, що завдання соціальних працівників полягає не лише у подоланні дефіцитів і травматичних наслідків служби, а передусім у активізації наявних ресурсів ветерана та його оточення. Такий підхід докорінно змінює позицію клієнта: з пасивного отримувача послуг він перетворюється на активного учасника власного відновлення.

Сімейний вимір реінтеграції ветеранів є надзвичайно важливим, але нерідко недооціненим аспектом соціальної підтримки. Дослідження підтверджують, що сімейне середовище є одночасно потужним ресурсом і зоною підвищеного ризику для ветерана. З одного боку, стабільні сімейні стосунки є ключовим захисним чинником проти розвитку посттравматичного стресового розладу та інших психічних порушень [10]. З іншого боку, повернення ветерана до родини після тривалої служби неминуче порушує усталений сімейний баланс: розподіл ролей, комунікативні патерни, батьківські функції. Члени сім'ї, особливо партнери та діти, нерідко самі переживають вторинну травматизацію, що суттєво знижує їхній ресурс для підтримки ветерана.

Окремим предметом наукового осмислення є проблема дітей ветеранів як специфічної соціально вразливої групи. Феноменологія цієї проблеми розкривається через поняття міжгенераційної трансмісії травми – механізму, за яким травматичний досвід батька чи матері транслюється дітям через порушені патерни прив'язаності, деструктивні комунікативні стратегії та зміни у сімейній динаміці. Емпіричні дані сучасних досліджень свідчать, що діти, батьки яких перенесли бойову травму, демонструють статистично значущо вищий рівень тривожності, поведінкових розладів та труднощів із соціальною адаптацією [2; 10]. Принципово важливим є розуміння того, що зазначені прояви не є наслідком індивідуальної патології дитини, а відображають системну дисфункцію сімейного середовища, спричинену незавершеним процесом переробки травматичного досвіду у батька чи матері. Виявлення зазначених проявів актуалізує необхідність сімейно-орієнтованих форм соціальної підтримки, спрямованих не лише на ветерана, а й на відновлення ресурсності всієї родини як ключового середовища успішної реінтеграції.

У контексті аналізу українських реалій слід виокремити кілька специфічних чинників, що суттєво ускладнюють процес реінтеграції. По-перше, тривалість збройного конфлікту (з 2014 року) означає, що значна частина ветеранів вже пройшла декілька ротаций, а отже, має досвід множинного переходу між бойовим і мирним середовищем із відповідним

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

накопиченням стресу. По-друге, масштаб демобілізації, який у перспективі охопить сотні тисяч осіб, вимагає системних, масштабованих рішень, а не лише індивідуальної роботи з клієнтами. По-третє, в українському суспільстві все ще зберігаються стигматизуючі установки до психологічних проблем, що стримує ветеранів від звернення по допомогу [7].

Методологічний аспект оцінювання ефективності програм соціальної підтримки ветеранів заслуговує окремого розгляду. Традиційно ефективність вимірювалась через кількісні показники: кількість наданих послуг, відсоток працевлаштованих ветеранів, рівень звернень до психіатричних служб. Проте сучасні підходи до оцінювання роблять акцент на якісних змінах у житті ветерана та його сім'ї: відновленні соціальних зв'язків, підвищенні суб'єктивного відчуття добробуту, покращенні сімейного функціонування [7]. Доцільним є також застосування партисипативних методів оцінювання, що залучають самих ветеранів до визначення критеріїв ефективності підтримки.

У межах даного дослідження реінтеграція ветеранів в Україні розглядається як комплексний, поетапний соціально-психологічний та інституційний процес відновлення суб'єктності ветерана в мирному середовищі, що здійснюється у взаємодії особистісних ресурсів, сімейного середовища, громади та системи соціальних послуг в умовах тривалого збройного конфлікту.

Міждисциплінарний підхід у соціальній роботі з ветеранами передбачає інтеграцію зусиль соціальних працівників, психологів, медичних фахівців, юристів, фахівців із зайнятості та представників громади. У практичному вимірі це реалізується через створення міждисциплінарних команд, які забезпечують комплексний супровід ветерана від першого звернення до завершення активної фази реінтеграції [1; 2; 3]. Важливою умовою ефективності такого підходу є чіткий розподіл функцій між членами команди та налагодження ефективної внутрішньоконфідентної комунікації.

Соціальна підтримка ветеранів та членів їхніх сімей у контексті реінтеграції має розглядатися як цілісна система міждисциплінарних втручань, спрямованих на подолання бар'єрів різних рівнів, відновлення соціальної включеності ветеранів та посилення ресурсності сімейного середовища. Ефективність реінтеграції значною мірою визначається не лише індивідуальними зусиллями ветеранів, а й спроможністю системи соціальних послуг забезпечити довготривалий, координований та орієнтований на потреби сім'ї супровід.

Практичне впровадження теоретичних моделей у сферу соціальної підтримки ветеранів в Україні стикається з низкою організаційно-методичних труднощів. Насамперед, існує потреба в адаптації зарубіжних моделей підтримки до вітчизняного контексту, що передбачає не механічне перенесення, а критичне осмислення з урахуванням культурних, інституційних та ресурсних особливостей. Крім того, відчувається гострий брак фахівців, підготовлених для роботи з ветеранами: більшість соціальних працівників не мають спеціалізованої підготовки з питань бойової травми, реінтеграції та роботи з сім'ями військовослужбовців. Ця проблема потребує нагального вирішення через оновлення навчальних програм підготовки соціальних працівників та організацію безперервного підвищення кваліфікації для практикуючих фахівців.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, соціальна підтримка ветеранів та членів їхніх сімей у контексті реінтеграції постає як комплексна міждисциплінарна науково-практична проблема, що потребує системного теоретико-методологічного осмислення. Узагальнення сучасних досліджень дозволяє стверджувати, що найбільш продуктивними концептуальними рамками для аналізу процесів реінтеграції є поєднання екологічної моделі соціального функціонування, транзитивної моделі переходу статусу та концепції резиліентності, інтеграція яких забезпечує цілісне бачення багаторівневих чинників, динаміки переходу від військового до цивільного статусу та ресурсів відновлення ветеранів. При цьому сім'я постає одночасно як ключове ресурсне середовище й потенційна зона підвищеного ризику для ветерана, що зумовлює доцільність сімейно-орієнтованих підходів у системі соціальної підтримки, спрямованих не лише на безпосереднього учасника

бойових дій, а й на відновлення ресурсності всієї родини. Окремої уваги потребують специфічні чинники, що ускладнюють реінтеграцію ветеранів в Україні, зокрема тривалість і масштаб збройного протистояння, соціальна стигматизація психологічних труднощів та обмежена інституційна спроможність системи соціальних послуг.

Перспективи подальших наукових розвідок пов'язані з проведенням емпіричних досліджень ефективності різних моделей соціальної підтримки ветеранів в умовах України, а також із розробленням науково обґрунтованих рекомендацій з організації соціальної роботи з ветеранами та членами їхніх сімей з урахуванням специфіки тривалого збройного конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Захаріна Т. Технологія організації процесу реінтеграції в умовах сучасного соціуму. *Вісник Humanitas*, 2023. 2, 45–49, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.7>
2. Захаріна Т. І. Російсько-українська війна як каталізатор змін у соціальній роботі з ветеранами. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2024. 3. 26–35. DOI: <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-3-26-35>
3. Савельчук І. Б., Куниця Т. Ю. Волонтерство як ресурс територіальних громад у сфері соціальної підтримки ветеранів. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Педагогіка»*, 2025. 7 (47). 1867–1879. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-7\(47\)-1867-1879](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-7(47)-1867-1879).
4. Слозанська Г., Горішна Н., Бирик Д., Криницька І. Соціальна підтримка ветеранів/ветеранок російсько-української війни та членів їхніх сімей у воєнний та повоєнний час. *Social Work and Education*, 2023. Vol. 10, 1. 47–62. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.5>.
5. Bronfenbrenner U. *The Ecology of Human Development*. Harvard University Press, 1979.
6. Hoge C. W., Castro C. A., Messer S. C., McGurk D., Cotting D. I., Koffman R. L. Combat duty in Iraq and Afghanistan, mental health problems, and barriers to care. *New England Journal of Medicine*. 2004. 351, 1. 13–22.
7. Kokun, O., Lizun, A. Understanding willingness to fight: Motivational and personality predictors in Ukrainian military personnel with and without combat experience. *Military Psychology*, 2025 1–13. <https://doi.org/10.1080/08995605.2025.2577060>
8. Leal W. E., Tighe J. R. Reintegration struggles: How long after combat exposure does the risk of veteran arrest remain elevated? *Criminal Justice and Behavior*. 2018. Vol. 45, 9. 1321–1340.
9. Litz B. T., Stein N., Delaney E. et al. Moral injury and moral repair in war veterans. *Clinical Psychology Review*, 2009.
10. Southwick S. M., Bonanno G. A., Masten A. S., Panter-Brick C., Yehuda R. Resilience definitions, theory, and challenges: Interdisciplinary perspectives. *European Journal of Psychotraumatology*. 2014. 5. 1–14. <https://doi.org/10.3402/ejpt.v5.25338>
11. Stevelink S. A. M., Jones M., Hull L. et al. Mental health outcomes at the end of the British involvement in the Iraq and Afghanistan conflicts: a cohort study. *British Journal of Psychiatry*. 2018. Vol. 213, 6. 690–697.
12. Van Gennep, A. *The Rites of Passage*. Translated by M. B. Vizedom & G. L. Caffee. Chicago: University of Chicago Press, 1960.
13. Williamson V., Mulhall E. *Invisible wounds: Psychological and neurological injuries confront a new generation of veterans*. New York : Iraq and Afghanistan Veterans of America, 2009. 42 p.

REFERENCES

1. Zakharina T. I. (2023). Tekhnolohiia orhanizatsii protsesu reintehratsii v umovakh suchasnoho sotsiumu. [Technology of organizing the reintegration process in the conditions of modern society]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 2, 45–49. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.7> (in Ukrainian).
2. Zakharina T. I. (2024). Rosiisko-ukrainska viina yak katalizator zmin u sotsialnii roboti z veteranamy. [The Russian-Ukrainian war as a catalyst for changes in social work with veterans]. *Sotsialna pedahohika: teoriia ta praktyka*, 3, 26–35. <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-3-26-35> (in Ukrainian).
3. Savelchuk I. B., Kunytsia T. Yu. (2025). Volonterstvo yak resurs terytorialnykh hromad u sferi sotsialnoi pidtrymky veteraniv. [Volunteering as a resource of territorial communities in the field of social support for veterans]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii. Seriya "Pedahohika"*, 7 (47), 1867–1879. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-7\(47\)-1867-1879](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-7(47)-1867-1879) (in Ukrainian).

4. Slozanska H., Horishna N., Bybyk D., Krynytska I. (2023). Sotsialna pidtrymka veteraniv rosiisko-ukrainskoi viiny ta chleniv yikhnikh simeï u voiennyi ta povoiennyi chas. [Social support for veterans of the Russian-Ukrainian war and their family members during wartime and post-war period]. *Social Work and Education*, 10(1), 47–62. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.1.5> (in Ukrainian).
5. Bronfenbrenner U. (1979). *The Ecology of Human Development*. Harvard University Press.
6. Hoge C. W., Castro C. A., Messer S. C., McGurk D., Cotting D. I., Koffman R. L. (2004). Combat duty in Iraq and Afghanistan, mental health problems, and barriers to care. *New England Journal of Medicine*. 351, 1. 13–22.
7. Kokun, O., & Lizun, A. (2025). Understanding willingness to fight: Motivational and personality predictors in Ukrainian military personnel with and without combat experience. *Military Psychology*, 1–13. <https://doi.org/10.1080/08995605.2025.2577060>
8. Leal W. E., Tighe J. R. (2018). Reintegration struggles: How long after combat exposure does the risk of veteran arrest remain elevated? *Criminal Justice and Behavior*. 45, 9. 1321–1340.
9. Litz B. T., Stein N., Delaney E. et al. (2009). *Moral injury and moral repair in war veterans*. *Clinical Psychology Review*,
10. Southwick S. M., Bonanno G. A., Masten A. S., Panter-Brick C., Yehuda R. (2014). Resilience definitions, theory, and challenges: Interdisciplinary perspectives. *European Journal of Psychotraumatology*. 5. 1–14. <https://doi.org/10.3402/ejpt.v5.25338>
11. Stevelink S. A. M., Jones M., Hull L. et al. (2018). Mental health outcomes at the end of the British involvement in the Iraq and Afghanistan conflicts: a cohort study. *British Journal of Psychiatry*. 213, 6. 690–697.
12. Van Gennep, A. (1960). *The Rites of Passage*. Translated by M. B. Vizedom & G. L. Caffee. Chicago: University of Chicago Press,
13. Williamson V., Mulhall E. (2009). *Invisible wounds: Psychological and neurological injuries confront a new generation of veterans*. New York : Iraq and Afghanistan Veterans of America.

Конфлікт інтересів. Автор підтверджує відсутність фінансових, особистих чи інших інтересів, що можуть розглядатися як потенційний конфлікт інтересів щодо публікації цієї статті.

Фінансування. Дослідження виконане за відсутності фінансової підтримки з боку будь-яких організацій.

Доступність даних. Це дослідження не передбачає використання додаткових наборів даних.

Використання штучного інтелекту. Інструменти штучного інтелекту не використовувались при написанні цієї статті.

Дата першого надходження статті до видання – 20.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування – 11.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) – 19.05.2026